

OSMANSKÁ RÍŠA

Základy Osmanskej ríše boli položené okolo roku 1281 Osmanom I. (1281 – 1326) na území dnešného Turecka. Turci prišli do tejto oblasti z pôvodnej oblasti v Chorasáne pod vedením Ertogrula, keď utekali pred Mongolmi. Najprv vstúpili do služieb Ikonyjského sultána, ktorý bol seldžuckým Turkom. Po páde tohto sultanátu sa mocensky etabloval práve Osman I., ktorý začal rozširovať svoje územie na úkor Byzantskej ríše. V jeho šľapajach pokračoval Orhan I. (1326 – 1359), ktorý okrem iného prijal titul sultán.

Na európskom území zakotvili v roku 1354 dobytím prístavnej pevnosti Gallipoli. Odtiaľto sa začali zmocňovať Balkánu. Prvé útoky uskutočnili v údolí rieky Marice v Trácii, kde porazili Bulharov. Ďalšie desaťročia im priniesli nové úspechy v bojoch proti Byzantskej ríši a Bulharsku. Srbsku sa stal osudný 15. jún 1389 v bitke na Kosovom poli. Ďalším napadnutým balkánskym štátom bolo v roku 1391 Valaško. Osmani vzápätí zaútočili aj na Uhorsko, ale odrazil ich Žigmund Luxemburský (1387 – 1433). Uhorský panovník si uvedomoval hroziace nebezpečenstvo zo strany Osmanov. Zorganizoval veľkú križiacku výpravu Uhrov, Francúzov, Nemcov, Burgund'anov a Benátčanov. Známa bitka pri Nikopole 25. septembra 1396 sa však pre križiakov skončila zdrvivúcou porážkou.

V 15. storočí viedli Osmani ďalšie vojny na Balkáne, do ktorých bolo vťahnuté aj Uhorsko. Vo východnom Bulharsku pri Varne 10. novembra 1444 sultán Murad II. (1421 – 1451) porazil spojené poľsko-uhorské vojsko pod vedením mladého kráľa Vladislava I. Jagelovského (1440 – 1444) a uhorského veľmoža Jána Huňadyho. V bitke padol samotný Vladislav. Svojím víťazstvom v druhej bitke na Kosovom poli v roku 1446 sultán stabilizoval pomery na Balkáne. Pozornosť tak mohol obrátiť na východ, kde bola počas celého 15. storočia viazaná väčšina osmanských síl. Táto skutočnosť hrala v prospech balkánskych a stredoeurópskych štátov, ktoré takto mohli klásť účinnejší odpor voči zjavne silnejšiemu protivníkovi. Novému sultánovi Mehmedovi II. (1451 – 1481) sa 29. mája 1453 podarilo dobyť byzantské hlavné mesto Konštantínopol (dnes Istanbul), odvtedy tam viali zástavy v osmanských farbách – zelená a červená – a spraviť z neho nové centrum Osmanskej ríše. Mehmed II. sa postupne zmocňoval ďalších území na juhovýchode Európy. Jeho nástupcovia Bajezid II. (1481 – 1512) a Selim I. (1512 – 1520) museli svoje sily opäť výraznejšie sústreďovať na východe a juhu ríše. Bajezid II. bojoval proti Perzii, kde vládla dynastia Safijovcov. Selim II. dobyl Egypt. Po jeho ovládnutí tamojšieho mamlúckeho sultanátu v roku 1517 prijal titul kalif („chalífa“). Takto sa navonok stal najvyšším náboženským vodcom celého moslimského sveta. V tom čase už Osmanská ríša predstavovala neprehliadnuteľnú mocnosť.

Počas celej histórie Osmanskej ríše – od roku 1281 do roku 1923 – vládla Osmanská dynastia (tiež Osmanovci alebo menej správne Ottomanská dynastia). Svoje meno odvodzujú od Osmana I. Gázího (1259 – 1326), ktorý bol aj faktickým zakladateľom Osmanskej ríše. Prvým vládcom z dynastie s titulom sultán bol Murad I. (1319/1326 – 1389). Osmanskí sultáni prijali aj náboženský titul chalífa, ktorý znamenal najvyššieho náboženského predstaviteľa moslimského sveta, a jeho prvým nositeľom bol Selim I. (1465/1512 – 1520). Najvýznamnejšími sultánmi z dynastie boli Mehmed II. (1451 – 1481), ktorý v roku 1453 dobyl Konštantínopol a ustanovil ho za nové hlavné mesto ríše, ktoré dnes poznáme pod názvom Istanbul. Nepochybne medzi najväčších a najznámejších osmanských vládcov patrí Sulejman I. Nádherný (1520 – 1566), ktorý 29. augusta 1526 porazil uhorské vojská pri Moháči, potom v roku 1529 obliehal Viedeň a v roku 1541 dobyl Budín, kde zriadil centrum nového pašalíku. V súčasnosti je hlavou zosadenej dynastie od roku 2009 Bayezid III. Osman, ktorého občianske meno je Osman Bayazid Osmanoğlu, alebo je tiež známy pod svojim osmanským menom Şehzade Bayezid Efendi. V poradí je už 44. hlavou dynastie a jej prvým členom, ktorý sa narodil v exile 23. júna 1924. V roku 1941 sa odsťahoval do USA, kde slúžil v armáde a neskôr pracoval v knižnici v New Yorku.

Na záver treba objasniť pojem Vysoká Porta, pochádzajúci z franc. Sublime Porte, v osmanskej turečtine: *Bâb-ı Âli* alebo *Babiali*. Výraz je zloženinou z dvoch arabských slov *bâb* "brána" a *alī* "vysoký". Išlo o veľkú vstupnú bránu paláca Topkapı Seray. Práve meno uvedenej brány sa stalo metonymiou pre ústrednú osmanskú vládu, ktorá sídlila v sultánovom paláci. Slovo porta – brána – po prvý raz použili francúzski diplomati kráľa Františka I. v roku 1536, keď v Istanbule prechádzali monumentálnou bránou Bab-i Ali, aby sa dostali k sídlu veľkovezíra Osmanskej ríše. Keďže bola francúzština diplomatickým jazykom doby, prešiel výraz Sublime Porte do ostatných európskych jazykov. V slovenčine sa zvykne používať preklad Vysoká Porta. Centrálnej vláde sa v turečtine hovorilo aj *Divan-ı Hümâyûn*, alebo *divan*. Toto slovo pochádza z arabského *diwan*. Na čele tejto rady ministrov – vezírov stál *veľkovezír*, ktorého funkcia zodpovedala prvému ministrovi alebo premiérovi. Pôvodne rade vezírov predsedali samotní sultáni, ale za čias vlády Mehmeda II. (1444 – 1446, 1451 – 1481) prešla táto zodpovednosť na veľkovezíra.

Otázka 1: Ako sa volá palác v Istanbule, kde sídlila Vysoká Porta?

Otázka 2: Aké sú typické dve osmanské farby, v ktorých je vyhotovený aj mobilár výstavy „Ide Ľurek so svým vojskom“ v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi?

Spracoval: Mgr. Branislav Geschwandtner
© Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Prievidza 2016